

Познание и възпитание чрез народните празници, традиции и обичаи

Нели Йорданова

Abstract: *The building of the national cultural identity of the rising generation requires recognition of folk holidays, customs and traditions. They serve as a source of knowledge and stimulus for establishing moral and ethical values. The report investigates the methods and ways that introduce the universal values and virtues to children.*

Key words: *education, feasts, traditions*

Народните обичаи и обреди представляват културно-историческото и обществено развитие на всеки народ. Посредством тях се предават на бъдещите поколения възприетите и усвоените явления от миналото. Те представляват мост между старата култура и младото поколение, което я възприема като знание за живота на своите предци.

Историята свидетелства, че празниците на всеки народ съпътстват неговия живот и са плод на творческия му гений. Известният руски етнограф И. Снегирев пише за празниците „Те изразяват древния бит на народа, климата на тази страна, където той е нравственост, живите разбирания, история и поезия... Никъде с такава пълнота и свобода не се разкрива народната личност, както в празниците, никъде другаде не се сближават хората по душа и сърце... Там е любимият простор за ума и отпускане на душата.“ [5]

Познаването и спазването на някои традиции безусловно подсилва усещането за принадлежност към общност на различни равнища - народ, регион, семейство. Изграждането на националната културна идентичност на подрастващите българчета в условията на засилени тенденции към глобализация изисква търсенето на нови, адекватни на съвременните социокултурни проучвания, методи и подходи.

В лицето на обичаите и традициите, на празниците и ритуалите е налице особена възпитателна система. Специфичното в случая е, че възпитателният процес е „вплетен“ в цялостната им система и хората се включват в нея без предварително да определят ролевото си положение и без да знаят нейната възпитателна мисия.

Общуването на човека с изкуството започва от най-ранна възраст. Детето възприема различни произведения на изкуството-приказки, стихове, песни, картини. В празниците си взаимодействат литература, музика, изобразително изкуство, хореография.

„Народните обичаи са придружени от богато облекло и разнообразни реквизити с голяма художествена стойност. В тях са събрани песни, танци, благословии, приложно изкуство. Този синкретичен характер е водещо начало за комплексното възприемане на българската народна култура.“[3]

Празниците, обредите и ритуалите изразяват определени мисли, чувства и настроения на хората с помощта на лесно разбираеми и достъпни за практикуване от всеки човек символни предмети, действия, слова. Характерното и типичното тук е, че се набляга равномерно и в същото време много силно на емоционално-психологическото въздействие и формирането на активна сила и възпитателна въздейственост. Хората се включват съвсем естествено и непринудено и нравствено-естетическите норми и правила не се възприемат върху основата на рационалното им преосмисляне, а това се извършва главно по психически път. В обичаите и обредите най-непосредствено се проявяват настроението на хората, което е импулсивно-емоционалното състояние на личността. Посредством обичаите човек проявява морално-оценъчно и естетическо отношение към действителността.

Празниците и обичаите са варианти за организация на педагогическото взаимодействие чрез съвременните характеристики и функционални параметри за стимулиране на познавателната култура и на децата в предучилищна възраст.

Глобалните зони в „Програма за възпитание на детето от 2 до 7-годишна възраст“ на Е. Русинова и екип подпомагат педагозите и децата при избора и усвояването на развиващото съдържание в ситуацииите на обучение, игри, празници, общуване. Част от темите в зоната „Аз празнувам“ са: „Коледни празници“, „Пролетно оживление“, „Великден“ и др.

Чрез тях се съдейства за:

- възпитаване на детето в положително емоционално отношение към интересни за него явления в природната среда, в бита и обществения живот;
- стимулиране на откривателството, овладяване на средства за провокиране на обща радост и взаимодействие;
- формиране основите на нравствено съзнание, откритост към света и изразяване на собствено отношение към него;
- стимулиране на естетически преживявания.

С народните обичаи подрастващите се приобщават към общочовешките ценности и добродетели. В много от празниците „Бъдни вечер“, „Великден“ и др. децата проявяват емоционално-оценъчно отношение и така изграждат представите си за света.

Всички народни празници са свързани с природата. Включвайки се в пресъздаването на народните празници: „Сурвакари“, „Лазаруване“, „Великден“, децата осъзнават своеобразието на народните явления и обекти, съпреживяват тяхната динамичност и красота. Като източник на поведенчески връзки и зависимости, разбирането за природата включва:

- емоционалност и съпреживяване;
- интерпретация и внимание;
- подражание и внушение;
- съвпадение и единоумислие;
- загриженост и готовност;
- природосъобразност и природолюбие.

Празниците и обичаите осигуряват на децата възможност да опознаят света, своите възгледи и общността. „Установяването на емоционално значима практико-изследователска активност като проява на детската индивидуалност става възможно при запазване на връзката между вътрешните впечатления и външните влияния на основата на емоциите и чувствата.“ [2]

Децата с лекота възприемат фолклорните мотиви, образи и теми, защото художественото им мислене е близко до естетическите категории на фолклора. То е фантастично, комично, героично, матическо. Детската любознателност, жадният ум, будните им сетива ги правят особено чувствителни към всичко, което ги заобикаля.

„Празниците имат голямо възпитателно значение. Със своята форма и съдържание те съдействат за цялостното формиране на детската личност. Украсата, костюмите, музиката, танците възпитават естетически чувства. Подготовката на празника създава ярки колективни преживявания, атмосфера на радост, симпатия и дружелюбност.“

По достъпни начини се постига осмисляне на някои събития; децата се приобщават към традициите на народа. Интересът към празниците става предпоставка те да овладеят норми на лично и обществено поведение, стават внимателни и отзивчиви помежду си, проявяват учтивост към гостите.“ [4]

Всеки елемент или комплекс от действия на отделния участник или група в календарните обредни действия показват естественото социализиране на младите в миналото.

Посредством традицията в семейството се е запазила календарната празнична система. Чрез календарните обичаи се предава от поколение на поколение наследствения опит, те са форма на регулация на отношенията между членовете на семейството, семейството и останалите извън него. Традиционният празничен календар е пример за традиция, наследена от миналото и опреснена във времето.

Много от семейните обичаи показват принадлежността към семейството, рода, но и към българската етническа и верска общност. Обичаите и обредите за изиграли важна роля за опазване на етническото самосъзнание и понятието за етническа принадлежност на дадена група към определен народ. Тази роля на обичаите за запазване на етническата принадлежност на носителите на традицията в областта на народния бит и култура обяснява също така тяхното запазване и предаване поколение на поколение.

Децата са непосредствени участници в много от ритуалите, свързани с различни обичаи и празници и заедно с родителите си те участват при подготовката им. В детството, дори и един малък детайл, наситен с дълбоко емоционално съдържание, може да остави следи в мисленето, характера и поведението на човека.

Нашите народни празници са интересни за децата с хубавите си поетични и сценични форми.

Сурвакането е един хубав стар обичай, а сурваката е желан подарък за децата. Детето изрича с удоволствие пожеланието:

Сурва, весела година,
Живо здраво догодина.//

Педагозите могат да обяснят на децата смисъла на този обичай и заедно с тях могат да изработят сурвачки.

Първи март е свързан с друг интересен за децата обичай, който се празнува във всички детски градини. Децата се подготвят предварително за празника: украсяват занималнята, изработват мартенички за своите близки, възприемат художествени произведения, в които литературен герой е баба Марта, изпълняват народни песни и хора.

Обичаите имат голямо познавателно и възпитателно значение. Чрез тях се обогатяват знанията за промените в природата, за род и родина, създава се интерес към труда. Особено ценни са обичаите за нравственото изграждане на личността. Освен това празниците се отличават с поетични и сценични форми, които съдействат за развитие на детското въображение и за формиране на естетически вкус.

През пролетта са светлите християнски празници Връбница и Възкресение Христово. Името Цветница подсказва на децата идеята, че това е празник на цялата събудена за живот природа. Като елемент от подготовката за празника е работата с върбови клончета и цветя. Червеното яйце и козунакът са символите, чрез които децата осмислят празника Великден.

Да бъдем щедри и съпричастни към околните е посланието на запазените и до днес традиции: Никулденският рибен курбан, на който непременно се канят роднини и съседи, „Полазникът“ на Игнажден, задължителната семейна вечеря на Бъдни вечер. Особено поучителна е традицията с „прошката“ на Сирни заговезни. Точно семейството е мястото, където децата да се научат да прощават – така, както поколение преди нас са го правили – по-млади от по-стари, деца от родители.

Проблемът за мястото и ролята на традицията в съвременния празничен живот е как да се включи оцелялото празнично наследство днес при социализацията на младото поколение, чрез семейството и държавните културно-образователни

институции (детска градина, училище, медии). Защото празникът не е само забава, а явление с особен възпитателен заряд.

Отчитайки неизбежните промени в света около нас, динамичността и мобилността на днешния свят, изучаването на празниците, обредите и ритуалите е път към запазване и връщане на редица традиционни ценности.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Белоусов, Я. Праздники старые и новые., Алма-Ата, 1974.
- [2] Гюров, Д. Детето и природата, сп. Предучилищно възпитание, 1994, кн.6
- [3] Йорданова, Л. Изкуство и народни обичаи, С., 1988
- [4] Петрова, С. Празници и развлечения в детската градина, Предучилищна педагогика, С., 1977
- [5] Снегирев, И. Русские простонародные праздники и суеверные обряды., Москва, Выпуск I, 2011.
- [6] Старева, Л. Български ритуали и обичаи, С., 2005

За контакти:

Гл. ас. Нели Йорданова Илиева, ШУ „Еп. К. Преславски“, neli.jordanova@abv.bg,
тел. 0898833119